

คัมภีร์วินัยวินิจฉัยและอุตตรวินิจฉัย : การแปลและศึกษาวิเคราะห์

Vinayavinicchaya and Uttaravinicchaya : A Translation and Analytical Study

ดร.เสฐียร ทังทองมะดัน

Dr.Sathien Thangthongmadan

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ อย่างคือ ๑) เพื่อศึกษาความเป็นมาของคัมภีร์วินัยวินิจฉัยและอุตตรวินิจฉัย ในด้านประวัติและผลงานผู้แต่ง การแต่ง และลักษณะการประพันธ์ ๒) เพื่อศึกษา โครงสร้าง เนื้อหาสาระของคัมภีร์วินัยวินิจฉัยและอุตตรวินิจฉัย และ ๓) เพื่อศึกษาองค์ความรู้การวินิจฉัยพระวินัยในคัมภีร์วินัยวินิจฉัยและอุตตรวินิจฉัย เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร ผลการศึกษาพบว่า คัมภีร์วินัยวินิจฉัยและอุตตรวินิจฉัย เป็นผลงานของพระพุทธเจ้าตมมหาเถระ ชาวทมิฬแห่งอินเดียตอนใต้ ท่านแต่งรวบรวมเนื้อหาจากคัมภีร์พระวินัยปิฎก แต่งเป็นร้อยกรองทั้งเล่ม โครงสร้างของคัมภีร์วินัยวินิจฉัยว่าด้วยเรื่องสิกขาบทของภิกษุและภิกษุณี มหาวรรค และจุลวรรค ส่วนคัมภีร์อุตตรวินิจฉัย ว่าด้วยเรื่องในคัมภีร์ปรีวาร คัมภีร์ทั้งสองนี้แต่งเป็นร้อยกรอง โดยใช้ฉันทลักษณ์บาลีประเภทต่าง ๆ เช่น มัตตาสมกฉันท วิชขุมมาลาฉันท อินทรวีเชียรฉันท เป็นต้น องค์ความรู้การวินิจฉัยพระวินัยในคัมภีร์วินัยวินิจฉัยและอุตตรวินิจฉัย เป็นการวินิจฉัยสิกขาบท ที่ประกอบด้วยสถานที่ บุคคล วัตถุ อาบัติ อนาบัติ เป็นต้น องค์ความรู้การวินิจฉัยพระวินัยในส่วนสิกขาบท เป็นรูปแบบสำคัญในการศึกษาวิเคราะห์พระวินัย ในส่วนที่เป็นสิกขาบทของภิกษุและภิกษุณี รูปแบบการวินิจฉัยเหล่านี้ มีความสอดคล้องกับการวินิจฉัยพระวินัยในคัมภีร์ระดับต้น ตั้งแต่พระวินัยปิฎกจนถึงคัมภีร์อรรถกถา

คำสำคัญ : คัมภีร์วินัยวินิจฉัย, อุตตรวินิจฉัย, การแปล

Abstract

The research has three purposes : 1) to study the background of Vinayavinicchaya and Uttaravinicchaya in composer's history and works, composition and the pattern of composition of Vinayavinicchaya and Uttaravinicchaya, 2) to study the structures and the contents of Vinayavinicchaya and Uttaravinicchaya and 3) to study the body of knowledge diagnosis of Vinaya in Vinayavinicchaya and Uttaravinicchaya. This research is a documentary research. The research is found that Vinayavinicchaya and Uttara-

vinvicchaya was composed by Buddhadatta Mahathera who lived in south India. The Venareble compiled the contents of the Vinaya Pitaka scriptures. Vinayavinicchaya and Uttaravinvicchaya was composed by maen of the prosody. The structure of Both consists of discipline of the monks and nuns, Mahavagga and culavagga and Parivara. These two scripture are composed by mean of using various types of Pali Prosody, such as Mattasamaka Vijjummala Indavajira etc. The body of knowledge diagnosis of Vinaya in Vinayavinicchaya and Uttaravinvicchaya is the diagnosis thesaurus consisting of place, person, object, object. The body of knowledge diagnosis of Vinaya in the discipline is an important form of disciplinary analysis in the canticle of the monks and nuns. These diagnostic models Is consistent with the disciplinary discipline in the scriptures from the The Vinayapitaka to commentaries.

Keywords : Vinayavinicchaya, Uttaravinvicchaya, Translation

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว พระสงฆ์ได้ร่วมกันทำสังคายนา ร้อยกรองพระธรรมวินัยไว้เป็นหมวดหมู่ ในสังคายนาครั้งที่ ๓ ซึ่งทำขึ้นที่เมืองปาฏลิบุตร ในรัชสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช เมื่อทำสังคายนาเสร็จแล้ว พระเจ้าอโศกได้ส่งสมณทูตไปประกาศศาสนาในที่ต่างๆ ๙ สาย พระมหินทเถระได้นำพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ที่ลังกา ทำให้พระพุทธศาสนาตั้งมั่นในลังกาอย่างแพร่หลาย นอกจากนี้ ยังมีการแต่งคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาขึ้น โดยพระอรรถกถาจารย์ที่มีชื่อเสียงในยุคนั้นคือ พระพุทธโฆสะ พระพุทธทตตะ พระธรรมปาละ พระอรรถกถาจารย์เหล่านี้ได้แต่งคัมภีร์อธิบายขยายความพระไตรปิฎกไว้มากมาย กล่าวได้ว่าในยุคนั้นเป็นยุคทองของอรรถกถาอย่างแท้จริง เพราะมีการแต่งคัมภีร์อธิบายขยายความพระไตรปิฎกอย่างมากมาย

พระพุทธทตตะเถระ เป็นพระอรรถกถาจารย์รูปหนึ่ง มีชีวิตร่วมสมัยเดียวกับพระพุทธโฆสะ พระพุทธทตตะเป็นเพื่อนของพระพุทธโฆสะ พระพุทธทตตะเป็นศิษย์เก่าของสำนักมหาวิหารในลังกา เป็นศิษย์รุ่นพี่และมีอายุมากกว่าพระพุทธโฆสะ พระพุทธทตตะเป็นชาวทมิฬแห่งอินเดียตอนใต้ เกิดในวรรณะไหนไม่มีหลักฐานปรากฏ รู้แต่เพียงว่า ท่านเกิดที่เมืองอูรคปุระ และเป็นพลเมืองอาศัยอยู่แถบบริเวณแม่น้ำกาเวรี ในอาณาจักรโจฬะ ท่านมีชีวิตอยู่ในช่วงสมัยการปกครองของกษัตริย์แห่งราชวงศ์กัลมปะ พระนามว่า อัจจุตวิกันตะ ซึ่งปกครองอาณาจักรโจฬะอยู่ในเวลานั้น^๑

^๑ อภิวัฒน์โพธิ์सान, *ชีวิตและผลงานของนักปราชญ์พุทธ*, (มหาสารคาม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๙), หน้า ๕๙-๖๐.

เกี่ยวกับการศึกษาของท่านไม่มีหลักฐานปรากฏ รู้แต่เพียงว่า ท่านพระพุทฺธทตตะเมื่อบวชแล้ว ได้เดินทางไปลังกาเพื่อศึกษาและแปลพระพุทฺธพจน์จากภาษาสิงหลเป็นภาษาบาลี และอยู่ศึกษาพุทฺธพจน์ที่สำนักมหาวิหาร ในเมืองอนูราธปุระ ก่อนที่พระพุทฺธโฆสะจะเดินทางไปลังกาเพื่อศึกษาและแปลคัมภีร์อรรถกถาจากภาษาสิงหลมาเป็นภาษาบาลีเสียอีก เมื่อศึกษาจนมีความรู้ดีแล้ว ก่อนจะเดินทางกลับไปอินเดียตอนใต้เพราะปัญหาเรื่องสุขภาพและความชราภาพของตัวเอง ทั้งที่ยังทำงานตามความมุ่งหมายยังไม่สำเร็จ พระพุทฺธทตตะได้แปลคัมภีร์ภาษาสิงหลเป็นภาษาบาลี ๔ คัมภีร์ คือ คัมภีร์ชินาลังการ ทันทวงส์ ธาตุวงส์ และ โพธิวงส์^๒ เกี่ยวกับการแต่งคัมภีร์วินยวินิจฉัยและอุตตรวินิจฉัยนั้น ได้เกิดขึ้นเมื่อพระพุทฺธทตตะเดินทางไปลังกา เพื่อศึกษาพระพุทฺธพจน์ก่อนพระพุทฺธโฆสะ เมื่อศึกษาจบแล้ว ขณะกำลังเดินทางกลับอินเดีย เรือของท่านได้พบกับเรือของพระพุทฺธโฆสะโดยสารไปลังกา เมื่อท่านทั้งสองพบกันและได้ปฏิสนธิ์การแก่กันแล้ว พระพุทฺธโฆสะได้กล่าวถึงพุทฺธพจน์ที่มีอยู่เป็นจำนวนมากเป็นภาษาสิงหล ตัวท่านจะไปลังกาเพื่อแปลอรรถกถาเหล่านั้นกลับมาเป็นภาษามคธ พระพุทฺธทตตะได้เล่าถึงการที่ท่านไปลังกามาแล้วด้วยจุดประสงค์อันเดียวกัน แต่อยู่ได้ไม่นาน งานที่ท่านทำจึงยังไม่สำเร็จ

ขณะที่พระเถระทั้งสองจากกัน พระพุทฺธทตตะได้ขอร้องให้พระพุทฺธโฆสะ ส่งอรรถกถาไปให้ท่านที่อินเดียชุดหนึ่ง และพระพุทฺธโฆสะก็ได้ทำตามคำขอร้อง ต่อมา พระพุทฺธทตตะได้สรุปอรรถกถาของพระพุทฺธโฆสะคืออรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก สรุปเป็นอภิธรรมาวตาร อรรถกถาพระวินยปิฎก สรุปเป็นคัมภีร์ วินยวินิจฉัยและอุตตรวินิจฉัย^๓ คัมภีร์วินยวินิจฉัยและอุตตรวินิจฉัย จัดอยู่ในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาประเภทสังคหอรรถกถา คืออรรถกถาที่มีลักษณะการแต่งแบบสรุปความ หรือย่อความจากคัมภีร์อรรถกถาที่มีความพิสดาร เนื้อหาของวินยวินิจฉัย ประมวลเนื้อหาสาระจากพระวินยปิฎกอุกโกฏวิภังค์และขันธกะ พร้อมทั้งอรรถกถามาเขียนเชิงสรุปหรือวินิจฉัยในรูปแบบแห่งคาถา ส่วนอุตตรวินิจฉัย เป็นคัมภีร์ประมวลเนื้อหาสาระจากพระวินยปิฎกปริวารและอรรถกถา ในทำนองเดียวกับวินยวินิจฉัย พระพุทฺธทตตะแต่งคัมภีร์ทั้ง ๒ นี้ที่แคว้นโจฬะ ประเทศอินเดีย ภายหลังที่ท่านกลับมาจากลังกา โดยคัมภีร์วินยวินิจฉัยนั้น ได้รับอาราธนาจากพระภิกษุชื่อว่าพุทฺธสีหะ ผู้เป็นศิษย์ ส่วนอุตตรวินิจฉัยได้รับอาราธนาจากพระสังฆปาละ^๔ คัมภีร์วินยวินิจฉัยและอุตตรวินิจฉัย เขียนเป็นภาษาบาลีปรากฏอยู่ในฉบับต่าง ๆ คือ ๑) ฉบับภาษาบาลีอักษรเทวนาครีจัดพิมพ์โดย สำนักวิชาการภาษาบาลี พุทฺธ-กุดิร โจธปุร โคลนี แห่งมหาวิทยาลัยบานารัส

^๒ สุภาพรรณ ณ บางช้าง, **ประวัติวรรณคดีบาลีในอินเดียและลังกา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๒๘๙.

^๓ P.V.Bapat (ed), **2500 Years of Buddhism**, (New Delhi : Publication Division, Government of India, 1997, p.184-185.

^๔ พระพุทฺธทตตะเถระ, **วินยวินิจฉัย โุตตรวินิจฉัย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๔๔), หน้า (๒๑)

อินดู ยูนิเวอร์ซิตี เมืองพาราณสี ซึ่งมีดร.หริตังกร ศกุล เป็นผู้เรียบเรียง ๒) ฉบับภาษาบาลีอักษรเทวนาครี จัดพิมพ์โดยสถาบันการวิจัยทางวิปัสสนา ธมฺมคิริ-ปาฬิ-คนถมาลา จัดพิมพ์ขึ้นที่ประเทศอินเดีย และ ๓) ฉบับภาษาบาลีอักษรไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งใช้ต้นฉบับฉันทะสังคีติ ภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นต้นฉบับในการปริวรรตและจัดพิมพ์

คัมภีร์วินัยวินิจฉัยและอุตตรวินิจฉัย เป็นคัมภีร์ที่ประมวลเนื้อหาจากพระวินัยทั้ง ๕ คัมภีร์ และอรรถกถามาเขียนเชิงสรุปหรือวินิจฉัยในรูปของคาถา ในส่วนของคัมภีร์วินัยวินิจฉัย ประกอบด้วยคณการมกคาถา ปรรณเกี่ยวกับการรจนาคัมภีร์ ภิกขุวิภังค ว่าด้วยสิกขาบทของฝ่ายภิกษุสงฆ์ ภิกขุณี-วิภังค ว่าด้วยสิกขาบทของฝ่ายภิกษุณีสงฆ์ มหาวคค ว่าด้วยขันธกะ จูฬวคค ว่าด้วยขันธกะหมวดเล็กหมวดใหญ่ ส่วนคัมภีร์อุตตรวินิจฉัย ประกอบไปด้วย คณการมกคาถา ปรรณเกี่ยวกับการรจนาคัมภีร์ ปริวาร ว่าด้วยข้อวินิจฉัยจากคัมภีร์ปริวาร และนิคมคาถา ว่าด้วยเรื่องส่งท้ายคัมภีร์

คัมภีร์วินัยวินิจฉัยและอุตตรวินิจฉัย แต่งเป็นร้อยกรองทั้งเล่ม ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาว่า ในคัมภีร์นี้ใช้ฉันทลักษณ์อะไรในการแต่ง และเมื่อแปลออกมาเป็นภาษาไทยแล้ว จะมีองค์ความรู้ในการวินิจฉัยพระวินัยอย่างไรบ้าง จึงได้ทำวิจัยเรื่องนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาความเป็นมาคัมภีร์วินัยวินิจฉัยและอุตตรวินิจฉัย ในด้านประวัติและผลงานผู้แต่ง การแต่ง และลักษณะการประพันธ์
๒. เพื่อศึกษาโครงสร้าง เนื้อหาสาระของคัมภีร์วินัยวินิจฉัยและอุตตรวินิจฉัย
๓. เพื่อศึกษาองค์ความรู้การวินิจฉัยพระวินัยในคัมภีร์วินัยวินิจฉัยและอุตตรวินิจฉัย

ปัญหาการวิจัย

๑. คัมภีร์วินัยวินิจฉัยและอุตตรวินิจฉัย มีความเป็นมาในด้านประวัติและผลงานผู้แต่ง การแต่ง และลักษณะการประพันธ์อย่างไร
๒. โครงสร้างและเนื้อหาสาระของคัมภีร์วินัยวินิจฉัยและอุตตรวินิจฉัยเป็นอย่างไร
๓. องค์ความรู้การวินิจฉัยพระวินัยในคัมภีร์วินัยวินิจฉัยและอุตตรวินิจฉัยเป็นอย่างไร

ขอบเขตของการวิจัย

๑. ขอบเขตด้านเอกสาร ศึกษาจากคัมภีร์วินัยวินิจฉัยและอุตตรวินิจฉัย

๒. ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาความเป็นมาของคัมภีร์วินัยวินิจฉัยและอุตตรวินิจฉัย ในด้านประวัติ ผู้แต่ง การแต่ง ลักษณะการประพันธ์ โครงสร้าง เนื้อหาสาระและองค์ความรู้การวินิจฉัยพระวินัยจากคัมภีร์วินัยวินิจฉัยและคัมภีร์อุตตรวินิจฉัย

นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

คัมภีร์วินัยวินิจฉัย เป็นคัมภีร์ที่อธิบายความพระวินัยปิฎก แต่งเป็นร้อยกรองทั้งหมด วินิจฉัยพระวินัยตั้งแต่ส่วนที่เป็นศีลของภิกษุและภิกษุณี ในมหาวรรค และจุลวรรค

คัมภีร์อุตตรวินิจฉัย เป็นคัมภีร์ที่อธิบายความพระวินัยปิฎก แต่งเป็นร้อยกรองทั้งหมด วินิจฉัยพระวินัยตั้งแต่ส่วนที่เป็นคัมภีร์วิวาร

ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย

๑. ได้ความเป็นมาคัมภีร์วินัยวินิจฉัยและอุตตรวินิจฉัย ในด้านประวัติและผลงานผู้แต่ง การแต่ง และลักษณะการประพันธ์

๒. ได้ทราบโครงสร้าง เนื้อหาสาระของคัมภีร์วินัยวินิจฉัยและอุตตรวินิจฉัย

๓. ได้ทราบองค์ความรู้การวินิจฉัยพระวินัยในคัมภีร์วินัยวินิจฉัยและอุตตรวินิจฉัย

สรุปผลการวิจัย

๑. ในด้านประวัติและผลงานผู้แต่ง การแต่งและลักษณะการประพันธ์ พบว่า พระพุทธทศตะ เป็นนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาฝ่ายบาลีที่สำคัญท่านหนึ่ง มีชีวิตร่วมสมัยกับพระพุทธโฆสาจารย์ เกี่ยวกับชาติภูมิของพระพุทธทศตะ ท่านเป็นชาวทมิฬแห่งอินเดียใต้ เกิดในวรรณะไหนไม่ปรากฏหลักฐาน รู้แต่เพียงว่าท่านเกิดที่เมืองอูรคปุระ (ปัจจุบันคือเมืองอุไรยูระ) และเป็นพลเมืองอาศัยอยู่แถบบริเวณแม่น้ำกาเวรีในอาณาจักรโจฬะ ท่านมีชื่อเสียงอยู่ในสมัยการปกครองของกษัตริย์แห่งราชวงศ์กัลมปะ หรือกัทัมปะ พระนามว่า อัจจุตะวิกันตะ ซึ่งปกครองอาณาจักรโจฬะอยู่ในเวลานั้น ตัวท่านพระพุทธทศตะเคยพักอยู่หลายแห่งในอินเดียใต้ เช่น อูรคปุระ กาเวรีปฏฏณะ กาญจิปุระ และเคยเดินทางไปอยู่ที่วัดมหาวิหารในลังกาดด้วย ว่า เมื่อท่านบวชแล้ว ได้เดินทางไปลังกาเพื่อศึกษาและแปลพระพุทธพจน์จากภาษาสิงหลเป็นภาษาบาลี และอยู่ศึกษาพระพุทธพจน์ที่วัดมหาวิหาร ในเมืองอนูราธปุระ สำนักมหาวิหารได้รับยกย่องว่าเป็นสำนักใหญ่และมีมาตรฐานการศึกษาสูง สืบทอดคำสอนดั้งเดิมของนิกายเถรวาทอย่างแท้จริงและสมบูรณ์ และมีแนวคำสอนที่พระอรรถกถาจารย์ เช่น พระพุทธโฆสาจารย์ เป็นต้น ใช้อ้างอิงในการแต่ง

คัมภีร์ โดยระบุไว้ในคำลงท้าย ท่านเปรียบดั่งมณีประดับวงศ์พระเถระแห่งสำนักมหาวิหาร ได้รับยกย่องจากพระพุทโธศาจารย์ และจัดเป็นกวีที่ยิ่งใหญ่ฝ่ายเถรวาทเหมือนเช่นอศวโฆษเป็นกวีสำคัญในฝ่ายพระพุทธศาสนาเถรวาท นอกจากนี้ พระพุทโธทตตะ ยังมีชีวิตอยู่ในสมัยเดียวกับพระพุทโธศาจารย์ แต่ได้ไปศึกษาที่ประเทศลังกาก่อนและคงมีอายุมากกว่า

ผลงานของพระพุทโธทตตะ แบ่งกลุ่มได้ตามประเภทของผลงานคือ ผลงานประเภทแปล ผลงานประเภทย่อความหรือสังคหะ และผลงานประเภทอรรถกถา ผลงานประเภทแปล ประกอบด้วยคัมภีร์ชินาลังการ คัมภีร์ทันตวงศ์ คัมภีร์ธาดวงศ์ และคัมภีร์โพธิวงศ์ ผลงานประเภทย่อความหรือสังคหะ ได้แก่ คัมภีร์ย่อความอรรถกถาพระวินยปิฎก คือคัมภีร์วินยวินิจฉัยและอุตตรวินิจฉัย คัมภีร์ย่อความอรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก ได้แก่ อภิธัมมวาทะ รุปารูปวิภาคะ ผลงานประเภทอรรถกถา ได้แก่ คัมภีร์มรุตตวิลาสินีซึ่งเป็นอรรถกถาแก้พุทธวงศ์ อันเป็นคัมภีร์ ๑๔ ของขุททกนิกาย พระสูตรตันตปิฎก

เมื่อกล่าวถึงการแต่งคัมภีร์วินยวินิจฉัยและอุตตรวินิจฉัยแล้ว จะเห็นได้ว่า พระพุทโธทตตะแต่งคัมภีร์วินยวินิจฉัยและอุตตรวินิจฉัย มีมูลเหตุมาจากการที่ท่านได้พบกับ พระพุทโธศาจารย์กลางทะเลและฝากงานให้ช่วยทำต่อเพื่อแปลพระพุทโธพนจจากภาษาสิงหลเป็นภาษาบาลี โดยตัวท่านพระพุทโธทตตะได้บอกถึงการที่ท่านได้เดินทางไปลังกาแล้ว เพื่อจุดประสงค์อันเดียวกันและเพิ่งเดินทางกลับมา แต่เนื่องจากปัญหาสุขภาพและความชราภาพ) จึงไม่สามารถแปลคัมภีร์ให้แล้วเสร็จได้ และปรากฏว่า ขณะที่พระเถระทั้งสองกำลังจะออกแล่นจากกันไปในนั้น พระพุทโธทตตะ ได้กล่าวขอร้องให้พระพุทโธศาจารย์ส่งอรรถกถาที่แปลเสร็จแล้วไปให้ท่านที่อินเดียด้วยซึ่งพระพุทโธศาจารย์ก็รับปากและได้ทำตามสัญญาไว้ เมื่อเดินทางกลับจากลังกาแล้ว พระพุทโธทตตะได้ไปพักอยู่ที่วิหาร (วัด) แห่งหนึ่ง ซึ่งสร้างโดยพราหมณ์คนหนึ่งนับถือนิกายไวษณพชื่อ กฤษณทาสหรือวิษณุทาส อยู่ ณ ริมฝั่งแม่น้ำกาเวรีท่านได้อ่านและนำคัมภีร์อรรถกถาที่พระพุทโธศาจารย์ส่งมาให้สรุปย่อความ คือ คัมภีร์อรรถกถาพระวินยปิฎก ท่านสรุปย่อความเป็น (๑) คัมภีร์วินยวินิจฉัย และ (๒) คัมภีร์อุตตรวินิจฉัย คัมภีร์พระอภิธรรมปิฎกสรุปย่อออกเป็น (๑) คัมภีร์ธัมมวาทะ และ (๒) คัมภีร์รูปารูปวิภาคะ เพื่อให้ง่ายขึ้นเหมาะแก่คนทั่วไปอ่าน การรจนาคัมภีร์วินยวินิจฉัยและอุตตรวินิจฉัย ทราบว่า ท่านพระพุทโธทตตะได้รจนาขึ้นที่แคว้นโจษะประเทศอินเดีย ภายหลังท่านกลับมาจากลังกา โดยคัมภีร์วินยวินิจฉัยนั้น ได้รับอาราธนาจากพระภิกษุชื่อ พุทโธสีหะ ผู้เป็นศิษย์ ส่วนอุตตรวินิจฉัยได้รับอาราธนาจากพระภิกษุทันตสังฆपालเถระ ในรัชสมัยของพระเจ้าอจจุตะวิกกมะ กล่าวโดยสรุป คัมภีร์วินยวินิจฉัยและอุตตรวินิจฉัย เกิดขึ้นจากการที่ท่านพระพุทโธทตตะได้สรุปย่อความคัมภีร์สมันตปาสาทิกา ซึ่งเป็นอรรถกถาพระวินยปิฎก

คัมภีร์วินยวินิจฉัยและอุตตรวินิจฉัย จัดอยู่ในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาประเภท สังคหอรรถกถา ซึ่งเป็นผลงานของพระพุทโธทตตะ คัมภีร์วินยวินิจฉัย ประมวลเนื้อหาสาระจากวินยปิฎกอุกโตวิภังค์และชั้นธกะ

พร้อมทั้งอรรถกถามาเขียนเชิงสรุปหรือวินิจฉัยในรูปแบบแห่งคาถา ส่วนอุตตรวินิจฉัย ประมวลเนื้อหาสาระจากพระวินัยปิฎกปริวารและอรรถกถา ในทำนองเดียวกับวินัยวินิจฉัย

๒. ด้านโครงสร้างและเนื้อหาสาระของทั้งสองคัมภีร์ พบว่า

๑) คัมภีร์วินัยวินิจฉัย ประกอบด้วย คนถารมกถา ภิกขุวิภังค (ปาราชิกกถา-เสขียกถา) ภิกขุณีวิภังค (ปาราชิกกถา-สิกขากรรมณียกถา) และชนธกถา (มหาชนธกถา-นิคมกถา)

๒) คัมภีร์อุตตรวินิจฉัย คนถารมกถา มหาวิภังคสังคหกถา (ปาราชิกกถา-เสขียกถา) ภิกขุณีวิภังค (ปาราชิกกถา-นิคมกถา)

ส่วนเนื้อหาสาระโดยย่อของทั้งสองคัมภีร์ มีดังนี้

๑) คัมภีร์วินัยวินิจฉัย

- คนถารมกถา กถาว่าด้วยการเริ่มต้นคัมภีร์ พระพุทธทศตะได้แสดงความนอบน้อมพระรัตนตรัย มีความตั้งใจที่จะกล่าวการวินิจฉัยพระวินัยโดยย่อ เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ภิกษุและภิกษุณี ซึ่งการวินิจฉัยพระวินัยนั้น ไม่ปะปนกับลัทธิอื่น ว่าเป็นไปตามลำดับบทที่ไพเราะ อันเป็นประดุจดั่งท้องทะเลแห่งพระวินัยอันเป็นสาระ เป็นประดุจดั่งเรือ อันน่านั่งรมยใจสำหรับภิกษุและภิกษุณี และก็ขอกกล่าวตอนท้ายของคาถาเริ่มต้นว่า เมื่อข้าพเจ้า (พระพุทธทศตะ) กล่าวการวินิจฉัยพระวินัยนี้แล้ว ขอให้ท่านทั้งหลาย จงมีจิตไม่ฟุ้งซ่าน รู้แจ้งเกิด

- ภิกขุวิภังค ว่าด้วยสิกขาบทในส่วนของพระภิกษุ ประกอบด้วยปาราชิก, สังฆาทิเสส, อนียต, นิสสัคคีย์, ปาจิตตีย์, ปาฏิเทสนียะ และเสขียวัตร

- ภิกขุณีวิภังค ว่าด้วยสิกขาบทในส่วนของภิกษุณี มีชื่อหมวดสิกขาบทเช่นเดียวกับสิกขาบทของฝ่ายภิกษุ

- ชนธกะ ว่าด้วยเรื่องชนธกะต่าง ๆ ประกอบด้วย มหาชนธกะ ตอนว่าด้วยเรื่องสำคัญ เช่น เรื่องการบรรพชา, อุโบสถชนธกะ ตอนว่าด้วยอุโบสถ, วัสสูปนายิกาชนธกะ ตอนว่าด้วยวันเข้าพรรษา, ปวารณาชนธกะ ตอนว่าด้วยการปวารณา, จัมมกชนธกะ ตอนว่าด้วยหนั่ง, เกสัชชนธกะ ตอนว่าด้วยยารักษาโรค, ถกนิกชนธกะ ตอนว่าด้วยกฐิน, จีวรกชนธกะ ตอนว่าด้วยจีวร, ปาวิวาสกชนธกะ ตอนว่าด้วยระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับปวิวาส, สมถกชนธกะ ตอนว่าด้วยวิธีระงับอธิกรณ์, ขุททกวัตถกชนธกะ ตอนว่าด้วยเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ, เสนาสนกชนธกะ ตอนว่าด้วยเรื่องเสนาสนะ, วัดตักกชนธกะ ตอนว่าด้วยเรื่องข้อวัตร, ภิกขุณิกชนธกะ ตอนว่าด้วยเรื่องภิกษุณี, จตุพพิธกัมมกถา ว่าด้วยกรรม ๔ มีอุปโลกนกรรม เป็นต้น, กัมมวิปตติกถา ว่าด้วยความวิบัติของกรรม ๔, เสทโฆจนกถา ว่าด้วยเรื่องปริศนาชวนขบคิด, ปกิณณกวินิจจยกถา ว่าด้วยการวินิจฉัยข้อเบ็ดเตล็ด, กัมมัญฐานภาวนาวิธานกถา ว่าด้วยวิธีการเจริญกัมมัญฐาน, นิคมกถา ว่าด้วยคำลงท้าย

๒) คัมภีร์อุตตรวินิจฉัย

- **คนถนอมภกกา** เป็นคำกล่าวเริ่มต้นการแต่งคัมภีร์ พระพุทธทศตตะได้กล่าวไว้ในคำเริ่มต้นของการแต่งคัมภีร์อุตตรวินิจฉัย โดยเริ่มต้นกล่าวบน้อมพระชินเจ้า ผู้ทรงยอดเยี่ยงกว่าสรรพสัตว์ ผู้ทรงเป็นนักปราชญ์ ให้อภัยพระธรรม ซึ่งกำจัดสิ่งที่เป็นอธรรม และพระสงฆ์ ผู้ทำลายกองกิเลสเพียงดั่งเนิน จากนั้น ท่านก็จักแต่งคัมภีร์อุตตรวินิจฉัย ซึ่งต่อเนื่องจากวินัยวินิจฉัย ขอความเจริญแห่งปัญญา จงบังเกิดแก่ตัวท่าน (พระพุทธทศตตะ) ผู้สวด ท่อง ประกอบ ฟัง คิดถึงการวินิจฉัยอันยอดเยี่ยม และขอให้ทุกท่าน จงรู้แจ้ง.

- **มหาวิภังคสงคหกา** ว่าด้วยความย่อของมหาวิภังค์ ประกอบด้วย ปาราชิก สังฆาทิเสส นิสสัคคีย์ ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ และเสขียวัตถ

- **ภิกขุณีวิภังค** ว่าด้วยสิกขาบทของภิกษุณี ประกอบไปด้วย ปาราชิก สังฆาทิเสส นิสสัคคีย์ ปาจิตตีย์ และปาฏิเทสนียะ เรื่องวิบัติ ๔ ประการ เรื่องปัจจัยแห่งอธิกรณ์ เรื่องคำถามในชั้นธกะ เรื่องการย่อหัวข้อสมุฏฐาน เรื่องสมุฏฐานอาบัติ เรื่องนัยที่เกินกว่าหนึ่ง เรื่องปริศนาชวนขบคิด เรื่องสิกขาบททั่วไป และสิกขาบทไม่ทั่วไป เรื่องลักษณะสิกขาบท เรื่องนัยการเพิ่มอาบัติทั้งปวง

- **นิคมนกกา** เป็นคำลงท้ายในการแต่งคัมภีร์ ได้ระบุไว้ว่า แต่งโดยพระพุทธทศตตะ ผู้มีจิตบริสุทธิ์ มีปัญญา ประสงค์ความตั้งมั่นแห่งพระศาสนาของพระศาสนาผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ พระสังฆปาละเป็นผู้อาราธนาให้ท่านแต่งคัมภีร์นี้

คัมภีร์วินัยวินิจฉัยและอุตตรวินิจฉัย เป็นบทประพันธ์ประเภทร้อยกรอง แต่งด้วยฉันทลักษณ์ประเภทต่างๆ โดยเป็นฉันทที่ป็นวรรณพทุทธิ ประกอบด้วย มัตตาสมกฉันท วิชชุมมาลาฉันท รุมมวตฉันท อินทรวีเชียรฉันท อุปชาติฉันท โตฏกฉันท วสันตติลกฉันท ปุญยวัตรฉันท วิปุลฉันท

๓. **ด้านองค์ความรู้การวินิจฉัยพระวินัย พบว่า** การวินิจฉัยสิกขาบทในคัมภีร์วินัยวินิจฉัยและอุตตรวินิจฉัย เมื่อแปลออกมาเป็นภาษาไทยแล้ว จะพบว่า มีลักษณะการวินิจฉัยสิกขาบทในประเด็นต่างๆ เช่น^๕

๑) บุคคล คือการวินิจฉัยบุคคลต้นบัญญัติ ผู้กระทำความผิดเป็นครั้งแรก หรือผู้เป็นอาทิกัมมิกะ

๒) วัตถุ คือวินิจฉัยความประพฤติของบุคคลผู้ประพฤติล่วงละเมิดสิกขาบท

๓) อาบัติ ได้แก่การวินิจฉัยการต้อง แต่ละสิกขาบทมีระดับการต้องต่างกัน เช่นละเมิดอย่างนี้ ต้องอาบัติทุกกฏ ละเมิดยิ่งกว่านั้นขึ้นไป ต้องอาบัติถุลลัจจัย ละเมิดยิ่งขึ้นไปกว่านั้นอีก ต้องอาบัติปาราชิก

^๕ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกแก่นธรรม พระวินัยปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๕-๙.

๔) อนาบัติ ได้แก่การวินิจฉัยวิธีที่ไม่ต้องอาบัติ ข้อยกเว้นบางประการที่ไม่ทำให้บุคคลผู้ละเมิดต้องอาบัติ เช่นบุคคลต้นบัญญัติหรืออาทิกัมมิกะ และคนวิกลจริต

๕) วิบัติ ได้แก่การวินิจฉัยที่มีวิบัติเป็นเกณฑ์ แต่ละสิกขาบทจัดเข้าในศีลวิบัติ อาจารย์วิบัติ ติฎฐิวิบัติหรือชีวิวิบัติ อย่างใดอย่างหนึ่ง

๖) องค์แห่งอาบัติ ได้แก่การวินิจฉัยองค์ประกอบที่ทำให้ต้องอาบัตินั้น

๗) สมุฏฐานแห่งสิกขาบท ได้แก่ การวินิจฉัยสิกขาบทโดยพิจารณาที่เกิดแห่งอาบัติ มี ๖ อย่าง ได้แก่ (๑) ลำพังกาย (๒) ลำพังวาจา (๓) กายกับวาจา (๔) กายกับจิต (๕) วาจากับจิต (๖) กาย วาจา กับจิต

๘) กิริยานานัตตะ ได้แก่ การวินิจฉัยพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดการต้องอาบัติมี ๕ อย่างคือ (๑) ละเมิด เพราะกระทำ (๒) ละเมิดเพราะไม่กระทำ (๓) ละเมิดเพราะการกระทำและไม่กระทำ (๔) ละเมิดเพราะทั้งกระทำและไม่กระทำ (๕) ละเมิดทั้งภิกษุผู้กระทำและสงฆ์ผู้แสดงพื้นที่

๙) สัญญานานัตตะ ได้แก่วิธีละเมิดสิกขาบทตามสัญญาที่ต่างกัน มี ๒ อย่างได้แก่ (๑) อาบัติที่มีข้อยกเว้น เพราะไม่มีเจตนาละเมิด เรียกว่า สัญญาวิโมกข์ (๒) อาบัติที่มีข้อยกเว้น เพราะไม่มีเจตนาละเมิด เรียกว่า โนสัญญาวิโมกข์

๑๐) จิตตานัตตะ ได้แก่การวินิจฉัยวิธีละเมิดสิกขาบทตามเจตนา มี ๒ อย่าง ได้แก่ (๑) อาบัติที่เกิดขึ้น เพราะมีจิตเป็นสมุฏฐาน มีเจตนาทำผิด เรียกว่า สจิตตกะ (๒) อาบัติที่เกิดขึ้น เพราะไม่มีจิตเป็นสมุฏฐาน ไม่มีเจตนาทำผิด เรียกว่า อจิตตกะ

๑๑) เวหนาดิกวิธี ได้แก่การวินิจฉัยตามเวทนา ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) อาบัติที่ต้องเพราะทุกขเวทนา เรียกว่าเอกเวทนาบัติ (๒) อาบัติที่ต้องเพราะสุขเวทนาและอุเบกขาเวทนา เรียกว่า ทวิ- เวทนาบัติ และ (๓) อาบัติที่ต้องเพราะทุกขเวทนา สุขเวทนาและอุเบกขาเวทนา เรียกว่า ดิกเวทนาบัติ

องค์ความรู้การวินิจฉัยพระวินัยในส่วนสิกขาบทในคัมภีร์วินัยวินิจัยและอุตตรวินิจัย ถือได้ว่าเป็นรูปแบบสำคัญในการศึกษาวิเคราะห์พระวินัย โดยเฉพาะในส่วนที่เป็นสิกขาบททั้งของพระภิกษุและภิกษุณี รูปแบบการวินิจฉัยเหล่านี้ มีความสอดคล้องกับการวินิจฉัยพระวินัยในคัมภีร์ระดับต้น ตั้งแต่พระวินัยปิฎก (พระวินัยปิฎก ๘ เล่ม) อรรถกถาพระวินัยปิฎก (สมันตปาสาทิกา) ฎีกาพระวินัยปิฎก (สารัตถ-ทีปนีฎีกา) และอนุฎีกาพระวินัยปิฎก (วิมตติโนทนี)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

๑. ศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้การวินิจฉัยพระวินัยในคัมภีร์วินัยวินิจฉัยและอุตตรวินิจฉัย
๒. ศึกษาเปรียบเทียบการวินิจฉัยตีความพระวินัยในคัมภีร์สมันตปาสาทิกากับคัมภีร์วินัยวินิจฉัยและอุตตรวินิจฉัย
๓. ศึกษาพัฒนาการการตีความพระวินัยในคัมภีร์สายพระวินัยปิฎก

บรรณานุกรม

คันธสารภิกขุ. **วุดโตทยฉันโทปกรณแปล**. ลำปาง : วัดท่ามะโอ, ๒๕๒๗.

จำเนียร แก้วภู. **หลักวรรณคดีบาฬีวิจารณ์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙.

จิตตภาวันวิทยาลัย. **วุดโตทัยปกรณ**. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระสังฆราช ปุณณสิริมหาเถระ วัดเทพศิรินทราวาส, ๒๕๑๗.

ธงชัย สุนนจักร. **ประมวลฉันทลักษณ์**. กรุงเทพมหานคร ฯ : กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๘.

พระคันธสารภิกขุ **วุดโตทยมัญชรี ศึกษาเปรียบเทียบฉันทลักษณ์บาฬี**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๕.

_____. **วุดโตทยมัญชรี**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๕.

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุธวัฒน สเด็จพระสังฆราชเจ้า. **พระคัมภีร์อภิธานปิฎก ภาษาบาลีแปลเป็นไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

พระเทพปริยัติโมลี (ทองดี สุรเตโช). **หลักการแต่งฉันทภาษามคร ป.ธ.๘**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, ๒๕๓๒.

พระพุทธรทัตเถระ. **วินัยวินิจฉโย อุตตรวินิจฉโย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๔๔.

พระมหาอุเทน ปัญญาปริทัตต์. **ฉันทปรามมภ์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, ๒๕๔๐.

พระราชวิสุทธิโมลี (ทองดี สุรเตโช). **คู่มือการศึกษาบาลี**. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๗.

พระสิริมงคลอาจารย์. **มงคลตถทีปนี (ปจโม ภาโค)**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระสังฆรักขิตมหาสามี. **สุโพธาลังการ, แปลโดย นาวาอากาศเอกแยม ประพัฒน์ทอง**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๑๒.

ไพฑูรย์ พรหมวิจิตร. **ฉันทศาสตร์ไทย**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิธนาการกรุงเทพ, ๒๕๓๖.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐.**

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. **พระไตรปิฎกแก่นธรรม พระวินัยปิฎก.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

สุภาพรณ ฌ บางช้าง. **ประวัติวรรณคดีบาลีในอินเดียและลังกา.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖.

อภิวัฒน์ โพธิ์सान. **ชีวิตและผลงานของนักปราชญ์พุทธ.** มหาสารคาม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๙.

อภิธัมมวาท. แปลและอธิบายโดย พระคันธสาราภิงศ์. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๙.

เวสน์ มุขยานวงศ์. “ชินจรีต : การตรวจชำระและการศึกษาเชิงวิเคราะห์”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑.

อาเศียร หนูสิทธิ์. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เถรคาถาในคัมภีร์พระไตรปิฎก”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๓๔.

Bapat, P.V. **2500 Years of Buddhism.** New Delhi : The Publications Division, Ministry of Information and Broadcasting, Government of India, 1956.

Arthur Anthony Macdonell. **A Sanskrit Grammar for Students.** Delhi : Motilal Banarasidass, 1979.

Monier Monier Williams. **Sanskrit English Dictionary.** Second Edition, (London : Oxford University Press, 1899.

R.C. Childers. **Dictionary of the Pali language.** Rangoon : Buddhadasa Council, 1974.